

RELIGIE & FILOSOFIE

BLADEN Stevo Akkerman

Kunnen Joden en Palestijnen Gods land niet gewoon delen?

Dat was wel even een dilemma, toen de Palestijn Yohanna Katanacho christen werd en ontdekte dat hij vanaf nu geacht werd zijn vijanden lief te hebben. “Hoe kon ik nu van de Joden houden? Bovendien, als ik van hen houd, kan ik dan nog steeds van Palestijnen houden?” Katanacho, die aan het woord komt in het **Nes Ammim Magazine**, uitgave van de gelijknamige christelijke kibboets in het noorden van Israël, vond een antwoord door te werken aan ‘een toekomst voor iedereen naar het beeld van God’.

Het land is niet van Joden of van Palestijnen, maar ‘van God’, aldus Katanacho, die ervoor pleit het delen van de grond aan de politiek over te laten, zolang maar het volgende uitgangspunt wordt gehanteerd: “We hoeven niemand weg te sturen. Elk mens, of je nu jood, christen of moslim bent, is een geschenk van God.”

In hetzelfde blad werkt de Joodse pedagoge Debbie Weismann die gedachte nog wat verder uit door zowel Palestijnen als Israëliërs te beschouwen als ‘vreemdelingen en bijwoners’, naar de woorden uit het bijbelboek Leviticus. Beide volken kennen de ervaring van vluchten en ballingschap, en voor het oplossen van ‘de hersenbreker Israël/Palestina’ zou het goed zijn als ze dat wederzijds zouden erkennen, schrijft Weissman. De Palestijnen moeten dan ‘het idee aanvaarden’ dat er een historische band bestaat tussen het land Israël

en het Joodse volk, terwijl de Israëliërs moeten inzien dat de stichting van hun staat ‘op zijn minst gedeeltelijke verantwoordelijkheid meebrengt voor het Palestijnse vluchtelingenprobleem’.

In **Israël Aktueel**, het blad van Christenen voor Israël, wordt anders tegen deze kwestie aangekeken. Daarin is Israël het aan de Joden, en dus niet aan de Palestijnen beloofde land. Drs. Dirk Varwijk grijpt terug op een tekst uit Jesaja, waarin gesproken wordt over ‘dezen, die als een wolk komen aangevlogen en als duiven naar hun til’ – hier spreekt de profeet over wat er in de twintigste eeuw zou gebeuren. “Dit behelst ons inziens vliegtuigen die ballingen terugbrengen naar hun til, naar de plaats waar van oudsher hun woonplaats was, het land der vaderen.”

Dat in dit land inmiddels (ook) anderen leefden, met hun eigen religie, doet aan dit wonder helemaal niets af: “Een verlaten oord is weer een bewoond land. De vraag is niet wat er gaande is, maar Wie.” Als er sprake is van een heilig land met heilige plekken, dan wat Israël Aktueel betreft voor één partij.

Hoofdredacteur Pim van der Hoff: “Voor Joden is het altijd al een gruwel geweest dat in Jeruzalem op de Tempelberg, de allerheiligste plaats van het jodendom, ‘heiligdommen’ zijn gebouwd van een religie, die haaks staat op alles wat de Bijbel zegt.”

Wat volgens de een haaks op elkaar staat, is volgens de ander een geval van religieuze kruisbestui-

ving. In **Kroniek**, uitgave van de Katholieke Raad voor Kerk en Jodendom, wordt het boek ‘Abraham/Ibrahim’ besproken, over ‘De spiritualiteit van de gastvrijheid’. En daarin geldt de islam als een religie die de nodige raakvlakken heeft met jodendom en christendom. “De joodse vertellingen rond Abraham en Nimrod laten zien dat er sprake is van interactie tussen joodse, oosters-christelijke en islamitische vertaaltradities. Het laat tegelijkertijd zien hoe belangrijk de gestalte van Abraham is voor jodendom, christendom en islam.”

In alle drie religies geldt Abraham als een toonbeeld van de goede gastheer, waarbij de islamitische filosoof Al-Ghazali ook nuttige wenken verschaft aan de gasten: “Niet te vaak in de richting van de keuken kijken, want dat staat gulzig.”

MENS & NATUUR De mens heeft zoveel invloed op de planeet, dat we in het Antropoceen zijn beland. Filosofen **Sloterdijk** en **Stiegler** debatteren er vandaag over, hun Nijmeegse collega **Lemmens** licht toe.

tekst **Leonie Breebaart**

Overleven in het Antropoceen

Mensen hebben het niet door, politici doen alof er niets aan de hand is, maar de wereld gaat zó veranderen. Ja, over de vluchtelingen wordt wel gepraat, maar het klimaat heeft geen prioriteit, terwijl heel veel vluchtelingen klimaatvluchtelingen zijn, en dat zullen er nog veel meer worden. Dit is nog maar een fractie van wat ons te wachten staat.” Aan het woord is Pieter Lemmens van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Dit voorjaar geeft hij colleges over wat het Antropoceen genoemd wordt, de hypothese dat de mens zoveel invloed heeft op de planeet, dat we een ander geologisch tijdperk zijn binnengegaan. Wat dat precies betekent, daarover debatteren vanavond in Nijmegen twee filosofen: de Duitser Peter Sloterdijk, die met zijn literaire stijl en grootse vergezichten tot de bekendste én meest omstreden denkers van Europa behoort en de minder bekende Fransman Bernard Stiegler, die met zijn filosofie van de mens als technisch wezen invloed op het huidige milieu-debat uitoefent.

De gevolgen van ons ingrijpen in de natuur worden steeds zichtbaarder, maar wat hebben filosofen ons over

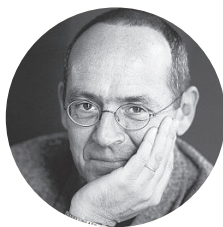
dit onderwerp te zeggen?

“De hypothese dat de mens van doorslaggevende invloed is op de fysieke gesteldheid van de aarde, betekent een gigantische omslag in het denken over de menselijke verantwoordelijkheid – vandaar dat de term Antropoceen op dit moment juist in de menswetenschappen opgang maakt. Want als wij mensen de aarde écht zo grondig veranderen, dan betekent dat ook dat we er verantwoordelijk voor zijn. En dan vooral om ons eigen voortbestaan te garanderen, want de natuur zelf kan het vermoedelijk niets schelen als de mens uitsterft, maar ons wel. Als het hier meer dan twee graden warmer gaat worden heeft dat al catastrofale gevolgen. Maar dat wij de planeet moeten beschermen is een radicaal nieuw idee. Vroeger was de natuur voor ons een robuuste aanwezigheid, altijd sterker dan wijzelf. Maar als we leven in het Antropoceen, dan zijn de rollen omgedraaid.”

Wat hebben Sloterdijk en Stiegler toe te voegen aan die waarschuwing?

“Sloterdijk komt de eer toe als eerste over zo’n omkering te praten, al noemde hij het geen Antropoceen – die term is in 2000 bedacht door de Nederlandse atmosferische chemicus Paul Crutzen. Sloterdijk zelf ziet de mens als wezen dat voor zichzelf altijd een ‘sfeer’ bouwt: een hut, een dorp, een stad, een kunstmatige niche die bescherming biedt. Alleen heeft die ‘technotoop’ zich

‘Wij moeten ons eigen voortbestaan garanderen, want de natuur zelf kan het vermoedelijk niets schelen als de mens uitsterft’

Welcome to the Anthropocene, het debat tussen **Peter Sloterdijk (I)** en **Bernard Stiegler**, vindt vanavond plaats in Concertgebouw De Vereeniging, Keizer Karelplein 2d in Nijmegen. Voertaal: Engels. Deuren open vanaf 18.45 uur, het debat begint om 19.30 uur. Prijs: € 10,- (€ 5,- voor studenten). Deelname is nog mogelijk. Meer informatie en inschrijven op de site van Radboud Reflects: www.ru.nl/rr/sloterdijkstiegler

Energiecentrale in India. FOTO AFP

inmiddels over de hele aarde uitgebreid, zodat tussen mensensfeer en biosfeer eigenlijk geen grens meer bestaat. Welk stukje van de aarde, van de oceaan, de lucht, van de bodem, is inmiddels niet veranderd door menselijk ingrijpen? Het probleem is volgens Sloterdijk dat wij mensen altijd weer achter de zaken aanlopen. We begrijpen niet hoe radicaal de omwenteling is, we blijven geloven dat we kunnen leunen op moeder-tje natuur en God onze vader. We moeten eens volwassen worden en inzien dat we het zelf moeten doen.”

Waaruit blijkt die onvolwassenheid?
“Uit de afwachtende houding van de politiek, die echt wereldwijde afspraken moet gaan maken, maar ook uit de houding van burgers die zich het liefst terugtrekken in een cocon, waar ze de verantwoordelijkheid kunnen afschuiven op anderen daarbuiten. Zo zien Sloterdijk en Stiegler ook de islamisering: als ressentiment en reactie, als een weigering volwassen te worden. God ontslaat de gelovigen van de taak de eisen van de moderne tijd op zich te nemen.”

Wat voegt Stiegler daaraan toe?
“Hij deelt in elk geval Sloterdijks analyse dat de mensheid in een gigantische crisis is beland. Maar Stiegler concentreert zich meer op de rol van de techniek daarin, een element dat filosofen volgens hem nogal eens over het hoofd zien. Zonder de boekdrukkunst bijvoorbeeld, zou er geen Verlichting mogelijk zijn geweest. En als je bedenkt dat we met internet wéér in zo’n gigantische communicatierevolutie zijn beland, kun je je voorstellen dat daaruit misschien ook een andere mentaliteit voort kan komen. Hoopvolle signalen tekenen zich nu al af, in de peer-to-peer-economie bijvoorbeeld. Door internet kunnen mensen die zich zorgen maken over de klimaatverandering elkaar wereldwijd bereiken, buiten grote bedrijven en instanties om, gewoon met hun telefoon of pc.”

IN WELK TIJDPERK LEVEN WE EIGENLIJK?

Leven we nog wel in het **Holocene**? Of is de planeet dankzij de door de mens veroorzaakte vervuiling, uitsterving van soorten en klimaatverandering inmiddels in een ander geologisch tijdperk beland: het naar het Griekse woord voor mens genaamde tijdperk van het **Antropoceen**? Het lijkt maar een woord, maar er staat wel iets cruciaals op het spel: de vraag naar de menselijke verantwoordelijkheid voor de planeet. Tegenstanders van de term zijn er ook. Sommige geologen betogen dat de invloed van de mens minder groot is dan gedacht, of dat de periode dat de aarde sterk beïnvloed wordt door mensen nog erg klein is als je die afzet op de schaal van de geologie.

Ook over het begin van het Antropoceen bestaat onenigheid. Licht dat zo’n 8000 jaar terug, toen de mens zich ging toeleggen op landbouw en veeteelt, of ligt het bij de Industriële Revolutie, die het grootschalig verstoken van olie en kolen in gang zette? Er zijn filosofen, zoals de Australiër Bryan Furnass, die voorstellen het Antropoceen om te vormen tot het **Sustainiceen**, een tijdperk waarin de mens zorg draagt voor een gesloten economie van recyclebare grondstoffen, voor het beheer van natuurlijke hulpbronnen en voor het behoud van biodiversiteit.

Maar internet wordt toch juist gekaapt door giganten als Google? Op internet word je voortdurend lastiggevalen door bedrijven die iets van je willen, je data of gewoon je aandacht.

“Inderdaad, en dat is ook wat Stiegler grote zorgen baart. Technologische revoluties zouden ons méér zeggenschap moeten geven over onze levens, maar dat gebeurt lang niet altijd. Tijdens de Industriële Revolutie vervingen machines de handarbeid. Dat verhoogde de winsten, maar de knowhow die arbeiders voordien nog hadden gehad, werd hen uit handen geslagen. De arbeider werd handelswaar. Grote technologische revoluties brengen meestal eerst een enorme crisis teweeg in sociale en economische systemen, ze zorgen voor uitputting, chaos, wanorde.

Dat zie je nu ook. De digitale revolutie heeft alles omvergeworpen, de economie, de arbeidsmarkt, onze intieme relaties. Maar tegelijk biedt diezelfde revolutie mogelijkheden voor een nieuwe ‘renaissance van de geest’, zoals Stiegler het noemt. Niet alleen via wereldwijde communicatie; we kunnen de natuur zelf ook veel beter monitoren dan voorheen, we kunnen sensoren aanbrengen, we kunnen meer data verzamelen. De mogelijkheden zijn er.”

Maar het gebeurt niet grondig genoeg. Hoe komt dat?

“Door de macht van het financiële kapitaal, waar de politiek van afhankelijk is. Dat zou ik weleens willen weten van Stiegler en Sloterdijk: hoe denken zij in vredesnaam die macht te breken? Daar hebben ze te weinig over nagedacht, vind ik, Peter Sloterdijk nog het minste. Die lijkt zijn eigen ideeën tegenwoordig zelfs te ondergraven sinds hij in de Duitse kranten beweert dat er een grens is aan het aantal vluchtelingen dat zijn land kan opnemen. Maar als hij écht vindt dat we mondiaal moeten denken, dan zou hij zulke dingen niet moeten beweren. Ik hoop dat iemand hem vanavond die vraag gaat stellen.”

LEREN DENKEN

Digitaal dagboek dat niet privé is

Zelfstandig en kritisch leren denken, hoe doe je dat? *Trouw* onderzoekt het op scholen in het hele land. Vandaag: 5 vwo op het Van Maerlantcollege in Eindhoven.

Het is niet erg blits”, zegt filosofiedocent Wouter Colpaert heel bescheiden over het door hem ontwikkelde ‘coöperatief denken’: Leerlingen gaan met elkaar in gesprek over een door hen zelf geformuleerde vraag en sluiten hun opmerkingen steeds af met een nieuwe vraag. “Het dwingt ze om goed naar zichzelf te luisteren tijdens het spreken. De ‘stille wateren’ komen eerder aan het woord want de nadruk ligt niet op standpunten, maar op het gezamenlijk onderzoek.” Vandaag denkt zijn klas coöperatief over de vraag: Waarom delen we zoveel op sociale media?

“Het is een soort digitaal dagboek, dat niet privé is”, start Dominique het gesprek. “Je bevestigt voor jezelf wat je doet en deelt het met anderen. Maar waarom willen mensen de dingen die ze doen bevestigen?”

Lotte: “Het gaat ook om bevestiging van anderen, om aandacht. Doen mensen aan sociale media puur voor de aandacht, of zijn er ook andere redenen?”

“Je deelt dingen op Facebook, omdat iedereen dat doet”, meent Berend. “Waarom wil iedereen er zo graag normaal zijn en in hetzelfde hokje passen?”

“Maar als mensen zo graag normaal willen zijn”, reageert Kevin, “waarom delen ze dan alleen uitzonderlijke dingen?”

Kaatje ergert zich: “Het is toch ook een leuke vorm van communicatie. Waarom is er zo’n negatieve flow over de- len?”

“Omdat sommige mensen hun leven door likes laten bepalen”, antwoordt Lotte. “Mensen worden onzeker van sociale media. Zijn likes zo belangrijk? En waarom laten we alleen maar de positieve dingen zien op Facebook en niet het echte leven?”

‘Waarom laten we alleen maar de positieve dingen zien op Facebook en niet het echte leven?’

“Dus eigenlijk verbergen we in al die data die we delen wie we echt zijn en hebben we permanent voor bevestiging onze telefoon met Facebook bij de hand”, merkt Colpaert op.

Er klinkt een ping. Lotte kijkt schuldbewust naar haar telefoon.

“In het echte leven wil je toch ook niet als een negatief persoon gezien worden”, reageert Kaatje. “Zo zijn mensen. Het is toch positief dat mensen zich uiten en zichzelf laten zien?”

“Maar waarom uit je je op Facebook en niet tegen je moeder of zo?”, vraagt Berend.

“Ach, die weet dat toch allemaal al”, antwoordt Kaatje.

“Als je alleen het positieve deelt, laat je jezelf dan wel zien?”, vraagt Marc.

“Als sociale media momenteel de dominante media zijn en als we daar alleen maar ruimte hebben voor het positieve, waar reflecteren we dan op wat er minder goed gaat?”, vraagt Colpaert.

“In privégesprekken met echte vrienden”, antwoordt Berend.

“Je wil niet dat dingen die je op je zestiende in een rare bui deelde altijd zichtbaar blijven”, zegt Tobias. “Als je posts langer bewaard worden, ben je je heel bewust van wat je deelt. Hoe vroeg zou je moeten beginnen met sociale media?”

Kevin begint geestdriftig te praten: “Wij hebben nog geen plaats gevonden in de maatschappij. Wij kunnen nog alles worden en daarom proberen we ook zo positief over te komen op anderen. Als je je studie hebt afgerond en een baan hebt gevonden, dan heb je je plek gevonden en hoeft je helemaal geen bevestiging meer van andere mensen. Misschien moet je dan pas aan sociale media beginnen.”

Merel Kamp

De achternamen van de leerlingen zijn bij de redactie bekend.